

Kelemen Lajos

Az irodalmi ismeretlen iksz

(Gy. Szabó András: *Legenda ez is*)

Tanári: a minőség, a példaadó színvonal sajátos keresztelése ez. Az energiák becsületes és gyümölcsöző felhasználásának összegeződése. Ha talán kicsit az öntőformák, képletek alkalmazását, a filisztertisztelést erősíteti is.

Ami tanári, az a maga nemében megoldott; és megnyerően magas fokon megoldott. A tanári jelző a professzionalizmusé. Hanem ez okos nobilitásban van egy csepp, tényleg csak egy csepp, mellékíz.

„Egyáltalán, létezik-e olyan olvasat, mely akárcsak megközelítően is egybeesik az alkotói elgondolással?” – kérdezi a könyvében Gy. Szabó András. S jó, hogy kérdezi! Az örökké iparkodó könyvesszéírókat mérlegvonásra készíteni: ennek állandóan ideje van. Véletlen volna-e, hogy Babits egy helyütt – örök érvényű kiszólásainak egyikeként, roppant találóan – az esszét az okoskodás műfajának nevezi.

Legelsőnek, ha majdnem kész dolgokra alapozottan is, mindenben lennie kell valakinek. Tudjuk, az esszé Montaigne szabadalma. Mit is színtelenítene az ő nagyságán, hogy előtte is születtek esszék? Olyan kiváló kollégák előzték meg az esszé-fundamentum munkálásában, mint például Kolumbusz, vagy éppen Sylvester János.

Mindenesetre az esszé (s ne sznobságból, hanem megvesztegethetetlenségünk végett, elegáns fölényrel ragaszkodjunk ez eredetihez: az *essai*, azaz kísérleti, átmeneti kompozíció), hatalmas stílusiskola; konstruktivitást, szabadságot, jó szerkesztőkészséget – és intellektuális szigort kíván; meglehet, épp ez utóbbi következménye, hogy az esszé, már ha kellően igényes, valóban okosságra tör. Tehát néha akaratlanul is okoskodik.

Vajon esetleges jelenség, vagy valami ravasz tartalmi játék következménye, hogy míg a *Legenda ez is* kurta *Beköszöntő*jében a szerző, Gy. Szabó András még csak véletlenül sem veszi a szájára az esszé szót, könyvének alcíme: *Irodalmi tanulmányok, esszék*.

Jó, hát ne akadunk fenn csekélyke ellentmondásokon. Utóvégre az esszé történetében is adódik ambivalencia; iskolás megjegyznivaló, hogy a francia esszétípus racionális, levegős, ám meglepetésekre utazik. A klasszikus német esszé viszont iránynak csakis a mélységet ismeri, ahová az emberlét nagy talányaihoz passzoló, úgynevezett végső válaszokért nyomul.

A *Beköszöntő* (amelynek nyilván fontosnak kell lennie, ha egyszer a könyv elején emezt-amazt propagálni hivatott), szóval e *Beköszöntő* egynemely diktumán muszáj elcsodálkozni. „Igyekeztem – fejtegeti a szerző – *élményszerűen, világosan írni*.” S aztán hat sorban magyarázza igyekezetét. Minek? Nem természetes kötelessége egy íróembernek, aki (alcím ide vagy oda) esszéekkel és cikkekkel áll elő, hogy élményszerű és világos beszédű legyen?

Ma persze nem csak minden lehet. Az ember túlmehet mindenben, és innen maradhat mindentől. Értjük tehát Gy. Szabó tanár urat. A természetes is magyarázatot kíván, nehogy félresodródjék az olvasó, és a végén még azt találja hinni, hogy valaki itt élménymentesen, a lehetőség szerint minél kuszábban ad elő; értjük a szerzőt és egyetértünk vele; mikor annyiféle írást ihlet a harc és a kicsinynek naggyá puffasztása, talán muszáj is előre kézbe venni és feltartani az igazolványt.

Amúgy a *Legenda ez is* a szeretet és a lelkiismeretesség sose lebecsülhető könyve. Visszahívás az irodalomhoz. És érvelés az irodalom mellett. „*Írni annyi, mint elveszíteni önmagunk iránti érdeklődésünket*” – mondja Camus. Hát hogyné: egyszeri önmagunknál valami többről, sűrűbből, teljesebből, valami szélesebb körűről van szó.

Könnyen előfordulhat, hogy a *Legenda ez is* írói indítékai között nem a legelső, de ettől függetlenül ugyancsak esedékes és aligha észre nem vehető sajátsága a kötetnek az, hogy amilyen remek krízistesz, olyan kérlelhetetlen lelkiismeret-vizsga: óhatatlanul is kérdez és mérlegel. Tarjuk-e, őrizzük-e, egyáltalán ismerjük-e valójában a szellem irodalmi nagyszerűségeit? Vagy netán Balassi, Zrínyi, Jókai,

Mikszáth, Illyés, Nagy László, Tolsztoj, Thomas Mann, mondjuk egy Sinkával, egy Wilderrel együtt – ne adja isten – félig-meddig már elejtett kincsek?

Gy. Szabó András az emlegetett szerzőket, és még jó néhány másik klasszikust, nemcsak olvastott, hanem bizonyos nagyságokat bizonyos szempont szerint, mint beszámol róla, elolvasott újra. Mínthogy egy adott aspektus, egy fix látószög kályhájától indul, nem nehéz kitalálni, hogy szillogizmusainak rögein, minden egyéb erőfeszítésével együtt, nagyobbára csakis az aspektusok révén eleve betájolható végkövetkeztetések és konzekvenciák mozaikját képes kiadni, a *Legenda ez is*. Azzal együtt mégis boldog lehet, aki a rész ekkora bőségéből ennyire közel jut a teljességhez.

A kötet egyik fejezetében azonban túlságosan is konokul igazolni akar valamit, ami – tegyük csak a kezünket férfiasan a szívünkre – úgy nonszensz, ahogyan itt előadatik. Az egész csupán azt a százszor eldarált, közismert banalitást hitelesíti, hogy a szellem tartományaiban szinte semmi sem bizonyíthatatlan, noha már a dolog cáfolata is lefektetve vár. Egyébként ugyanis, mint játékos pamfletnek, nemigen tekinthető a *Mikszáth és a posztmodern*. Semmi kétségünk nincs afelől, hogy Gy. Szabó András pontosan tudja, hogy a posztmodern elsősorban nem a literatúra őstörténetében fogant irodalmi relativizmus előrángatásával garcolta-metszette meg legártalmasabban az évszázados hagyományokból újuló szépirodalmat. Ahogy a szürrealista kép a legkevésbé sem a múlt századi szürrealisták találmánya volt, ugyanúgy nem az amerikai, illetve francia eredetű prózaválság lovagjainak leleménye sem az epika cserepekre törése, sem a láttatás viszonylagossága, a nagy eredetiségként lobogtatott relativizmus – ilyen alapon se vége, se hossza a posztmodern szerzőinek, s ahogy idevehető volna akár Mikes, idevehető volna Cervantes, s mégannyira maga a Biblia. Ennyire azért hadd ne legyen összetéveszthető a kölni dóm az építése közben keletkezett kőporral.

Még egy kérdéses írás, a *Bálint napja* tűnik helykitöltésnek; ez a másfél oldalnyi cikkekcske Balassiról, azon túlmenően, hogy benne jól ismert szívügyéről, a Losonczy Anna iránti hiába-szerelméről és Balassiról esik szó, az egyvilágon semmi újat nem mond.

Pedig a karcsú könyv amúgy kicsoda bőkezű hírverése az irodalomnak! Gy. Szabó András tényleg betartja a szavát. Élményt kínál. Felesleges szakmai halandzsa és túlcifrázott mondatok nélkül, de érdekes módon mégis szemléletes és sokatmondó esszéekben (vagy legyen a szerzőnek igaza: tanulmányokban) népszerűsíti az igazán nagy irodalom egy alkalmi válogatottját. Ismeri, amit csak kevesen: elmélyed és komolyan beszél anélkül, hogy száraz, tudálékos fahangon, valamiféle lelki Szaharából levelezne az olvasóval. Tiszta, világos nyelvezet az övé; inkább törekszik csiszolt klasszicitásra, semmint egyéni zamatokra.

Mindamellet például ízléssel átjárt, hatalmas tudásanyagot épít az *Idill és utópia helyváltozása*, az *Egy út két állomása* című dolgozatokba. Az ismeretektől jószerivel kicsorduló kútfő és a tárgyszeretet jellemzi az „*Elhull a virág...*”-ot. Töprengésnek, tanításnak, bámulatos beleélésnek egészen ritka példája a „*Minden nájnek az ű nyelvén*”. Látjuk, hogyan hatja át az érzékeny ember kultúrája és morálja az érintettséget. Íme: akik az *Egy Nagy László-vers margójára* és a *Széljegyzet: N. L. és a régi magyar irodalom* című értekezésekben mélyednek el, többet is kapnak az alkalmi érintettségnél: örömmel fogják konstatálni: Gy. Szabó András is egyike Nagy László mai, fogékony interpretátorainak. De ahogy a jó közvetítő folyton új terepre telepedik, nem kell-e óhatatlanul is átcapnia egy kicsit a saját hivatásán?

A szakemberek és az ügynevezett szakemberek olykor-olykor egész elrövéltlen hangsúlyozzák, azért nélkülözhetetlen és okulásokkal teli a klasszikusok, s velük persze az irodalomtörténet szemelgetése, tanulmányozása, hogy láthassuk: ki kinek a sugallatából, kezdeményezéséből, s ki miféle aktualitásból, társadalmi vagy tudományos anyagból, s mily ösztönből nőtt ki; miféle feladatokra látott rá, s utolérte-e egyáltalán ezeket a feladatokat.

Magától értetődik, hogy az irodalmi tájékozottságba mindez problémátlanul beleillik.

Az originális művek és az olvasók között azonban rejlik egy merőben különös képlet. Tessék ezt egy kissé félreérteni: az ominózus képlet – ne ijedjünk meg a kijelentéstől – megoldható. (Szerzők és olvasók, ti mind költők vagytok.) Csakhogy akárhányszor oldjuk is meg, a képletekben szokásosan szereplő ismeretlen iksz értéke valamiképpen mindig más lesz. Éppenséggel értékeinek variációiban igazolódik. Az irodalmi ismeretlen iksz mindig legenda is.

(Magyar Napló, Budapest, 2014)